YANGI O‘ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA FILOLOGIK INNOVATSIYALAR: MILLIY O‘ZLIK, RAQAMLI GUMANITARISTIKA VA BARQAROR RIVOJLANISH INTEGRATSIYASI

Radjabova Dilnoza Anvarovna

Muhammad al Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyasida ilm-fan, xususan, filologiya sohasidagi innovatsiyalarning o‘rni va ahamiyati tadqiq etiladi. Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilayotgan Uchinchi Renessans poydevorini yaratishda milliy til, adabiyot va madaniyatning o‘rni beqiyosdir. Maqolada an’anaviy filologiya fanini raqamlashtirish (Digital Humanities), sun’iy intellekt tizimlarida o‘zbek tilining korpus lingvistikasini rivojlantirish va milliy adabiy merosni xalqaro miqyosda innovatsion usullar bilan targ‘ib qilish masalalari ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: barqaror rivojlanish, filologik innovatsiyalar, raqamli gumanitaristika, milliy o‘zlik, milliy korpus, Uchinchi Renessans, madaniyatlararo muloqot.

Kirish

Bugungi kunda Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning bosh maqsadi mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, xalqimiz uchun munosib turmush sharoitini yaratish va xalqaro maydonda munosib o‘rin egallashdan iboratdir. Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish faqatgina iqtisodiy va texnologik ko‘rsatkichlar bilan cheklanmaydi. Har qanday jamiyatning barqaror va sog‘lom rivojlanishi uning ma’naviy-ma’rifiy poydevori, tili va madaniyati bilan uzviy bog‘liqdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, milliy taraqqiyotimizning yangi bosqichi bo‘lmish Uchinchi Renessans poydevorini yaratishda ilm-fan, ta’lim va innovatsiyalar asosiy drayver hisoblanadi. Gumanitar fanlar, xususan, filologiya bu jarayonda jamiyatning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, milliy o‘zlikni anglash va xalqaro integratsiyani ta’minlash vazifasini bajaradi. Zamonaviy filologiya bugun faqat matnni tahlil qiluvchi fan doirasidan chiqib, yuqori texnologiyalar, sun’iy intellekt va raqamli platformalar bilan integratsiyalashgan innovatsion sohaga aylanmoqda.

Yangi O‘zbekiston sharoitida filologiya sohasidagi eng katta innovatsion qadamlardan biri – bu raqamli gumanitaristika (Digital Humanities) yo‘nalishining jadal shakllanayotganidir. Ushbu yo‘nalish kompyuter texnologiyalari va filologik tadqiqotlar chorrahasida yuzaga kelib, til va adabiyotni mutlaqo yangi rakursda o‘rganish imkonini beradi.

Bu boradagi eng muhim amaliy natija sifatida O‘zbek tili milliy korpusi (National Corpus of Uzbek Language) ustida olib borilayotgan ishlarni ko‘rsatish mumkin. Til korpusi shunchaki elektron kutubxona emas, balki til birliklarining grammatik, semantik va statistik xususiyatlarini o‘zida jamlagan ulkan aqlli tizimdir. O‘zbek tili korpusining kengaytirilishi quyidagi amaliy muammolarni hal etishga xizmat qiladi.

Sun’iy intellektni o‘zbekchalashtirish: Global qidiruv tizimlari, ovozli yordamchilar (Siri, Google Assistant va boshqalar) va neyron tarmoqli tarjimonlarning (Google Translate, DeepL) o‘zbek tili grammatikasi va semantikasini mukammal tushunishini ta’minlash. Lingvodidaktik innovatsiyalar: O‘zbek tilini xorijliklarga va milliy maktablarda o‘quvchilarga o‘rgatishning interaktiv, korpusga asoslangan uslubiyotini yaratish. Matnlarni avtomatik tahlil qilish (NLP): Katta hajmdagi matnli ma’lumotlarni (Big Data) tezkor tahlil qilish, ijtimoiy tarmoqlardagi kayfiyatni (sentiment analysis) aniqlash va axborot xavfsizligini ta’minlash. Shu bois, raqamli lingvistikani rivojlantirish mamlakatning axborot makonidagi mustaqilligini ta’minlashning eng muhim shartlaridan biridir.

Jamiyat iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror rivojlanar ekan, ilm-fanning turli sohalariga (yashil iqtisodiyot, biotexnologiya, IT, nano-texnologiyalar) oid yangi tushuncha va terminlar oqimi kirib keladi. Filologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri – milliy terminologiyani tartibga solish va xalqaro terminlarni o‘zbek tilining ichki qonuniyatlariga moslashtirishdir.

Hozirgi kunda Yangi O‘zbekistonda davlat tilining nufuzini oshirish va uning ilm-fan tili sifatidagi mavqeyini mustahkamlash uchun innovatsion lug‘atshunoslik (leksikografiya) rivojlantirilmoqda. Elektron va mobil lug‘atlar, sohaga oid onlayn terminologik bazalarning yaratilishi o‘zbek tilining xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshiradi. Bu esa barqaror rivojlanishning muhim omili bo‘lgan sifatli ta’lim va ilmiy integratsiyani ta’minlaydi.

Barqaror rivojlanishning ma’naviy mezoni – inson kapitalini rivojlantirish va uning intellektual hamda estetik didini tarbiyalashdir. Adabiyotshunoslik fani bu borada jamiyat mafkurasini sog‘lomlashtirish va yoshlarni umuminsoniy hamda milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Yangi O‘zbekiston adabiyotshunosligida quyidagi innovatsion yondashuvlar ko‘zga tashlanmoqda. Komparativistika (qiyosiy adabiyotshunoslik): O‘zbek adabiyoti namunalarini jahon adabiyoti kontekstida o‘rganish. Bu jarayon milliy adabiyotimizning dunyo miqyosidagi o‘rnini belgilashga yordam beradi. Ekocriticism (Ekologik adabiyotshunoslik): Barqaror rivojlanishning eng muhim global muammolaridan biri – ekologiyadir. Badiiy asarlarda tabiat va inson munosabatlari, Orol fojiasi kabi global muammolarning aks etishi va ularning adabiy tahlili jamiyatda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Matnshunoslik va raqamli restavratsiya: Qadimiy qolyozmalar, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuk mutafakkirlarimizning boy merosini raqamlashtirish, ularning multisensorli va interaktiv variantlarini yaratish yosh avlodning klassik merosga bo‘lgan qiziqishini orttirmoqda. Madaniyatlararo muloqot va tarjimashunoslik innovatsiyalari

O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi bevosita tarjima san’ati va translatologiya fani rivoji bilan bog‘liq. Yangi O‘zbekiston dunyoga, dunyo esa Yangi O‘zbekistonga eshiklarini ochayotgan bugungi davrda professional tarjimonlar tayyorlash va badiiy hamda ilmiy tarjimaning sifatini oshirish davr talabidir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonda barqaror rivojlanishni ta’minlashda filologiya fani va uning doirasidagi innovatsiyalar shunchaki nazariy bilimlar majmuasi emas, balki milliy taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchidir. Innovatsion filologiya jamiyatning ma’naviy yuksalishini ta’minlash bilan birga, milliy tilimizning global raqamli makonda o‘z o‘rniga ega bo‘lishini kafolatlaydi.

Filologiya sohasidagi innovatsion yondashuvlar Yangi O‘zbekistonning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma’rifiy taraqqiyotiga, pirovardida Uchinchi Renessans poydevorining mustahkam bo‘lishiga ulkan hissa qo‘shadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6084-sonli Farmoni.

3. Yo‘ldoshev M. Badiiy matn tahlili va talqini. – Toshkent, 2019.

4. Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent, 2020.

5. Digital Humanities: Computational Methods in Literary and Linguistic Studies. Oxford University Press, 2022.

